

MAGYAR TUDOMÁNYOSSÁG
KÜLFÖLDÖN

MTA
Magyar Tudományosság Külföldön
Elnöki Bizottság
Kiadványai
13.

**Tudományos Konferencia
az MTA Magyar Tudományosság Külföldön
Elnöki Bizottság
megalakulásának 10 éves
évfordulója alkalmából**

Budapest, 2006. május 10.

MTA
„Magyar Tudományosság Külföldön”
Elnöki Bizottság
Budapest
2006

Tartalomjegyzék:

Berényi Dénes „Tíz év a mérlegen”	5
I. Megnyitó:	6
Vizi E. Szilveszter: Megnyitó	7
Frühling János: Köszöntő	10
Glatz Ferenc: Magyar tudományosság kisebbségben és az Európai Unióban (1996-2007)	11
Szarka László: A Domus ösztöndíj és a Szülőföldi kutatástámogatás eredményei ..	30
Tarnóczy Mariann: A „Kapcsolatok” és a „Műhelytámogatás” Tarnóczy Mariann ...	39
II. Az MTA határon túli programjainak hatása az egyes magyar kisebbségi régión tudományosságára	46
Egyed Ákos: Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár	47
Szilágyi Pál: Sapientia Egyetem, Kolozsvár	52
Péntek János: Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár	56
Hulkó Gábor: Pozsonyi Műszaki Egyetem, Pozsony	62
Szalma József: Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, Újvidék	70
Orosz Ildikó: A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos tevékenységéről, Beregszász	74
Göncz László: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva	81
Horváth László: Rudjer Bošković Intézet, Zágráb	86
Cserján Károly: Bécsi Egyetem, Bécs	91
III. Egyes kiemelkedő eredmények bemutatása, amelyek megvalósulását az MTA határon túli programjai tették lehetővé	99
Karácsony János: Elektron-ciklotronrezonanciás ionforrás plazmájának vizsgálata Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár	100
Liszka József: Egy szintézis nehézségei – Tűnődés „A szlovákiai magyarok néprajza” megszületése előtt és után	106
Cseke Péter: A kisebbségi létértelmezések kutatásának erdélyi tanulságai	112
Gábrity Molnár Irén: Oktatókutatás a Vajdaságban: a magyar felsőoktatás eredményei, Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka	117
Csernicskó István: Határon túli magyar élőnyelvi kutatások, támogatáspolitikai és magyar-magyar tudományos együttműködés II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Hodinka Antal Intézet, Beregszász	123
Vallasek Júlia: Irodalom és identitás – Erdélyi irodalom 1940-1944 között Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár Vallasek Júlia	133
Nagy Mihály: A romániai magyar közösség társadalmi és politikai betagozódása a román államba (1944-1953) EME Kutatócsoport, Kolozsvár	139
Csizmadia G. Imre: Kémiai szerkezeti kutatások Domus-ösztöndíj támogatásával Department of Chemistry, University of Toronto, Kanada	145
Görömbei András: Zárzó	151

2. számú melléklet:

A vajdasági főiskolákon és egyetemen dolgozó tanárok,
tanársegédek és szakmunkatársak száma,
a Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság adatai alapján
a 2004/2005-ik iskolaévben

FŐISKOLÁK			
Tanárok Tanár-segédek Szakmunkatársak	Összes foglalkoztatott	271	100 %
	Magyar nemzetiségű	50	18,45 %
EGYETEMEK			
Tanárok Tanár-segédek Szakmunkatársak	Összes foglalkoztatott	2354	100 %
	Magyar nemzetiségű	146	6,2 %
FŐISKOLÁK és EGYETEMEK összesen			
Tanárok Tanár-segédek Szakmunkatársak	Összes foglalkoztatott	2625	100 %
	Magyar nemzetiségű	196	8,33 %

Felhasznált irodalom:

1. A határon túli felsőoktatási és K+F támogatások és hasznosulásuk dokumentumai és zárójelentése (Berényi Dénes akadémikus koordinálásával), Nemzeti Kutatási Fejlesztési Projektum 5/150/2001.(2001-2004). Vajdasági kutatáskoordinátor: Gábrity Molnár Irén
2. Anyanyelvű oktatásunk (Tanulmánykötet és címtár); Magyarságkutató Tudományos Társaság könyvsorozat 1, Szabadka, 1997
3. Holnaplátók (Ifjúsági közérzetmérés); Magyarságkutató Tudományos Társaság könyvsorozat 5, Szabadka, 2002
4. Kisebbségi létjelenségek, (Szórvány és szociolingvisztikai kutatások), Magyarságkutató Tudományos Társaság könyvsorozat 7, Szabadka, 2003
5. Oktatási oknyomozó, Kiadó: Magyarságkutató Tudományos Társaság könyvsorozat 12, Szabadka, 2006.

Határon túli magyar élőnyelvi kutatások, támogatáspolitikai és magyar-magyar tudományos együttműködés

Csernicskó István

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Hodinka Antal Intézet, Beregszász

A rendszerváltásig a magyar-magyar kapcsolatok esetlegesek voltak, főként egyéni személyes viszonyon alapultak, s ez alól a tudományos együttműködés sem lehetett kivétel (Berényi 2005: 1158, Beregszászi-Papp szerk. 2005: 7). Természetesen a nyelvészet sem: annak ellenére, hogy egyetlen olyan nagy magyar nyelvjárási régió sincs, mely nem terjed át Magyarország határain (ellenben van három, mely nem nyúlik át Magyarországra; lásd Kiss szerk. 2001), a Magyar Nyelvjárások Atlaszának (MNYA.) például mindössze 68 határon túli kutatópontja lehetett.

A magyarországi és határon túli magyar nyelvészek közötti szervezett és rendszeres kapcsolattartás fórumát az 1988-ban indult Élőnyelvi Konferenciák sorozata indította; idén már a 14. tanácskozást szervezik.¹

Az Élőnyelvi Konferenciák még „csak” arra teremtettek lehetőséget, hogy a magyar nyelvészek országhatároktól függetlenül megismerhessék egymás kutatásait; a *Tanulmányok a határainkon túli kétnyelvűségről* c. kötet (Kontra szerk. 1991) a határon túli magyarság kétnyelvűsége, nyelvi helyzete iránti figyelem felkeltését, a probléma felvetését is szolgálta. Az összehangolt tudományos együttműködés 1994-ben az MTA Nyelvtudományi Intézete Élőnyelvi Osztálya koordinálásával indult, *A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén* című kutatási programmal, melynek keretében az európai nyelvi kontaktusokat bemutató kézikönyv (Goebel et al eds. 1996/97) szempontrendszerére alapozva országonként elemzik a kutatók Trianon nyelvi következményeit társanyelvészeti szempontból (Kontra 2003).

A könyvsorozat kötetei folyamatosan jelennek meg (Csernicskó 1998,

1. Az Élőnyelvi Konferenciák helyszínei sorrendben: 1. Budapest (1988), 2. Újvidék (1989), 3. Budapest (1990), 4. Kolozsvár (1991), 5. Nyitra (1992), 6. Budapest (1993), 7. Nagymegyer (1994), 8. Ungvár (1995), 9. Szeged (1996), 10. Bécs (1998), 11. Újvidék (2000), 12. Nyíregyháza (2002), 13. Kolozsvár (2004), 14. Bük (2006). A konferenciák többségének anyaga kötet formájában is megjelent, lásd: Balogh-Kontra szerk. 1990, Hungarológiai Közlemények 21. évf. 3. szám (1989), Kontra szerk. 1992, Hungarológia 3 (1993), Kassai szerk. 1995, Csernicskó-Váradi szerk. 1996, Sándor szerk. 1998, Borbély szerk. 2000, Papp szerk. 2001, P. Lakatos-T. Károlyi szerk. 2004.

Göncz 1999, Lanstyák 2000), s több nemzetközi publikáció is született a kutatási programból (Lanstyák-Szabó Mihály 1996, Kontra 1999, Csernicskó-Fenyvesi 2000, Simon-Kontra 2000, Langman-Lanstyák 2000, Kontra 2001, Fenyvesi szerk. 2005 stb.). Nagyrészt az említett kutatócsoport tagjai készítették azt a kötetet, amely a határon túli magyar közösségek nyelvi jogi helyzetét elemzi (Kontra-Hattyár szerk. 2002), s többen szerepelnek a munkaközösségből abban a kiadványban is, amely a magyar egyetemi nyelvpolitikáról, a felsőoktatásban használatos/használható nyelvekről az MTA MTK által rendezett konferencia előadásait tartalmazza (Kontra szerk. 2005). A kutatási program elméleti és gyakorlati, társadalmilag is hasznosítható tapasztalatai az erdélyi Bolyai Nyári Akadémia magyar nyelvészeti továbbképzéseinek kárpát-medencei magyar pedagógusoknak tartott előadások révén a közoktatás irányába is eljutottak (Sándor szerk. 2000).

A közös munka a *Magyar értelmező kéziszótár* (ÉKsz.²) átdolgozási munkálataival folytatódott.

Az 1980-as évek végétől a kapcsolatok élénkítése, a magyar-magyar párbeszéd kialakulása többek között azzal is járt, hogy élénk, indulatoktól sem mentes viták tárgya lett a magyar nyelv magyarországi és határon túli változatainak egymáshoz való viszonya (lásd Kontra-Saly szerk. 1998). Ennek kapcsán felmerült, hogy a magyar nyelv szótárai nem a magyar nyelv, hanem csupán annak magyarországi változatainak szókészletét tükrözik, s ezen – ha elfogadjuk, hogy a határon túliak is részei a magyar nemzetnek és magyarul beszélnek – változtatni kell. Az MTA Nyelvtudományi Intézete 1994-ben a négy határon túli nagy régió egy-egy nyelvészét kérte fel arra, hogy vegyenek részt az ÉKsz.² átdolgozási munkálataiban annak érdekében, hogy „az átdolgozott kiadás ne csak a magyarországi magyar nyelvet reprezentálja”.²

A 2003-ban megjelent ÉKsz.² így lett nemcsak a magyarországiak, hanem (majdnem) minden magyar szótára (vö. Beregszászi-Csernicskó 2004a).³

Az 1990-es évek második felében minőségi változás következik be a magyar-magyar tudományos kapcsolatokban: 1996-ban megalakul az MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottsága, 1997-ben útjára indul a Domus ösztöndíj-program, 2001-ben pedig megkezdődik működését

a szülőföldi kutatástámogatás (Berényi szerk. 2003, Berényi 2005). Ettől az időszaktól számos határon túli magyar nyelvész lesz Domus-, néhányan Bolyai-, mások MTA-Ryoichi Sasakawa ösztöndíjasként magyarországi kutatóhelyek (elsősorban a Nyelvtudományi Intézet) vendégkutatója. A szülőföldi csoportos és egyéni kutatási támogatások révén a határon túli régiókban folyó kutatómunkához is pályázhatnak a nyelvészek.

Az említett intézmények, ösztöndíjprogramok segítségével, valamint az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete koordinálásával jött létre 2001-ben „a határon túli magyar nyelvészeti kutatóműhelyek virtuális hálózata” (Kolláth 2005a: 156), ahová a dunaszerdahelyi Gramma Nyelvi Iroda, a kolozsvári Szabó T. Attila Nyelvi Intézet, a szabadkai Magyarságkutató Tudományos Társaság kanizsai nyelvészeti egysége és a beregszászi Hodinka Antal Intézet mellé 2003-tól ausztriai, horvátországi és szlovéniai ún. egyéni kutatóhelyek csatlakoztak.⁴

A MTA HTMTK pályázatai révén 2005-től műhelytámogatási programban is részesülő kutatóhelyek saját kutatási programjaik mellett kialakították az együttműködés kereteit egymás között, ill. a határon túli magyar nyelvészeti kutatásokat 1988 óta a magyar nyelvészetbe integráló Nyelvtudományi Intézettel, valamint az 1998-ban műhelyként induló, 2001-ben önálló kutatóhellyé váló Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézettel. A koprodukció elsősorban az értelmező kéziszótár átdolgozási munkálataiból kinőtt, ún. „határtalanítási” program területén folyik (vö. Péntek 2004).

A Trianon óta több államban élő magyar közösségekben számos olyan szó, szójelentés alakult ki, melyek korábbi szótárainkban nem kaptak helyet, s elsőként az értelmező kéziszótár második kiadása tartalmazott ezekből mutatványanyagot. A határtalanítási program célja, hogy az újonnan megjelenő magyar szótárak mindegyike az egész magyar nyelvterületről tartalmazza azokat az elemeket, melyeknek helye van a magyar nyelv szótáraiban.

Szótáraink ilyen szemléletű bővítése nemcsak elméleti szempontból fontos, hanem gyakorlati jelentőségű is. Példaként nézzünk egy olyan magyar mondatot, amely a kárpátaljai magyar nyelvhasználatban teljesen természetes, és amely a Kárpáti Igaz Szó című megyei lap 2003. július 12-i számának címlapján jelent meg: „*Hogyan számolják fel a nyugdíjakat?*” (Kárpáti Igaz Szó, 2003. július 12., 101-102. szám, 1. oldal.)

Ha az 1972-ben megjelent és aztán kilenc változatlan kiadást megért

2. Idézet az MTA Nyelvtudományi Intézetének akkori igazgatóhelyettese, Bakró-Nagy Marianne 1994. október 11-i keltezésű felkérő leveléből.

3. A szótárban a szlovákiai, a romániai és az ukránai magyar nyelvváltozatokat reprezentálja szóanyag. A többi régióból nem kerültek szavak, jelentések a kötetbe, ezért a majdnem kitétel.

4. A kutatóállomásokról és egyéni kutatóhelyekről lásd még: Csernicskó-Papp-Péntek-Szabó Mihály 2005, Kolláth-Z. Szentesi-Szoták 2005.

Magyar értelmező kéziszótár szerint próbáljuk megfejteni a kiemelt *felszámol* szó jelentését, a következőre jutunk: *felszámol* 1. Módszeresen, véglegesen megszüntet valamit. Pl.: ~ják a lazaságokat. 2. Készleteit kiárúsítva és függő anyagi ügyeit rendezve megszűnik. Pl.: A boltot ~ták. 3. Felszámít (követelésbe, számlába tételnek felvesz).

A Kéziszótárban olvasható jelentés alapján arra gondolhatunk, hogy Ukrajnában megszüntetik a nyugdíjakat.

A Magyar értelmező kéziszótár új, 2003-ban megjelent átdolgozott kiadásában a *felszámol* szó értelmezése kiegészült egy plusz jelentéssel:

fel|számol 1. Módszeresen, véglegesen megszüntet valamit. Pl.: ~ják a lazaságokat. 2. Készleteit kiárúsítva és függő anyagi ügyeit rendezve megszűnik. Pl.: A boltot ~ták. 3. Intézmény, szervezet működését hivatalos eljárással (vagyonának értékesítésével) megszünteti. Pl.: ~ják a céget. 4. Felszámít. | <A kárpátaljai magyarban:> bért, járandóságot kiszámol, számfejt.

Az értelmező kéziszótár mellett a négy nagy határon túli régióban működő kutatóállomások hasonló módon egészítették ki az Osiris Kiadónál 2004-ben megjelent *Helyesírás* című kötetet, valamint a megjelenés alatt álló *Idegen szavak szótárát* és a *Képes diákszótárt*, továbbá elkészült a Word szövegszerkesztő program magyar helyesírás-ellenőrzőjének határon túli magyar szavakkal, földrajzi nevekkal való kiegészítése is.

Erre azért van szükség, mert ha ma valaki számítógépen leír egy olyan magyar mondatot, amelyben szerepel például a *huszti magyar iskola* kifejezés, akkor azt tapasztalja, hogy a huszti szót pirossal aláhúzza a számítógép helyesírás-ellenőrzője, és azt javasolja, hogy javítsuk *hiszti-re*. Egész egyszerűen azért, mert a programot „nem tanították meg” annak a Huszt városának a felismerésére, amely többek között Kölcsey Ferenc epigrammája nyomán szerves része a magyar kulturális és történelmi tudatnak. Mindez annak tudható be, hogy 1945 és 1990 között mindazt, ami kívül van a mai Magyarországon, kirekesztették az emberek tudatából, a szótárakból, de még a helyesírásból is. Közös munkánk eredményeképpen azonban hamarosan talán valamennyi magyar számítógépes helyesírás-ellenőrző program, illetve az újonnan megjelenő szótárak is ismerni és tartalmazni fogják a határon túli szavakat, szójelentéseket, földrajzi és helyneveket.

A határon túli magyar nyelvészeti kutatóhelyek közötti együttműködés egy másik területe a korpusznyelvészet. Modern szótárak, lexikológiai, lexikográfiai tanulmányok vagy akár leíró nyelvészeti vizsgálatok ma

már nem nélkülözhetik a nyelvtechnológiai háttérrel. Az MTA Nyelv-tudományi Intézetének Korpusznyelvészeti Osztályán készül például a Magyar Nemzeti Szövegtár, amely különböző terjedelmű, témájú, műfajú szövegeket tartalmaz és tesz hozzáférhetővé, feldolgozhatóvá, elemezhetővé a megfelelő informatikai háttér segítségével a nyelvészek számára. A szövegtár azonban nem lehetne nemzeti, ha nem lennének benne képviselve a határon túli magyar nyelvváltozatok. A korpusz határon túli részét ezen kutatóhálózat gyűjti. Összesen 15 millió szövegszónyi anyaggal járultunk hozzá eddig a nemzeti szövegtárhoz. Hogy sok ez vagy kevés, döntsék el Önök annak ismeretében, hogy pl. Madách Imre *Az ember tragédiája* című műve 27 ezer szövegszónál kisebb terjedelmű.

A Kisebbségkutató Intézettel való közös munka eredményeként jelent meg 2003-ban egy-egy német és magyar nyelvű, a kelet-közép-európai kisebbségi és nyelvi jogokat tárgyaló kötet (Glatz szerk. 2003, Nádor-Szarka szerk. 2003); a határon túli magyar közösségekről szóló elemzések többségét a kutatóállomások munkatársai készítették.

A közös munka mellett a kutatóhálózat intézetei, nem kis részben az említett pályázati és ösztöndíj-támogatások révén, számos konferenciát szerveztek, több kötetet publikáltak saját kutatásaikból (pl. Göncz 2004, Lanstyák-Szabó Mihály 2002, Lanstyák-Simon szerk. 2002, Péntek-Benő 2003, Benő 2004, Kolláth 2005b, Beregszászi-Csernicskó szerk. 2004, Csernicskó szerk. 2003 stb.).

Jelentős részben az erkölcsi és anyagi támogatásnak, a magyarországi és határon túli magyar intézmények, kutatóhelyek és kutatók között kialakult együttműködésnek köszönhetően ma már a határon túli magyar nyelvészeti kutatások szervesen betagozódtak a magyar nyelvészet vérkeringésébe (lásd Kontra 2003, Kolláth 2005a).⁵ A határon túli magyar nyelvészeti kutatóműhelyekben folyó munka magyarországi ismertségét és elismertségét jelzik például a Magyar Tudományban (Lanstyák 1995, Csernicskó 2004, Péntek 2004, Kolláth 2005a), a Magyar Nyelvben (Göncz 2001, Beregszászi-Csernicskó 2004b, Csernicskó 2002) megjelenő publikációk, a kisebbségi magyar nyelvészek munkáira történő egyre szapo-

5. Amit például az is jelez, hogy az MTA köztestületének egyre több határon túli magyar kutató lesz tagja, Péntek János pedig az akadémia külső tagja lett; illetve az is, hogy a magyar Oktatási Minisztérium határon túli magyarok számára biztosított ösztöndíj-programja keretében az ELTE és a Debreceni Egyetem magyar nyelvészeti doktori képzésében tucatnyi határon túli magyar nyelvész vesz részt, s közülük néhányan már megszerezték a PhD fokozatot.

rodó hivatkozások,⁶ a kutatócsoport egyik tagjának előadása 2002. május 2-án az MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának közgyűlési konferenciáján (Szilágyi 2002), egy másik tagjának adományozott Arany János-díj, valamint Kontra Miklósnak és a kutatócsoport tagjainak a Mindentudás Egyeteme Klubjában tartott közös előadása 2004 februárjában (Kontra és mtsai 2004).

A határon túli magyar nyelvészeknek és nyelvészeti kutatóhelyeknek nyújtott erkölcsi és anyagi támogatás tehát nem volt hiábavaló. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy az elmúlt években kialakult támogatási rendszert ne lehetne áttekinthetőbbé, hatékonyabbá tenni.⁷ Ám kétségtelen tény, hogy az MTA-nak és a 10 éves Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottságnak a határon túli magyar tudományosság irányában megnyilvánuló figyelme és az ehhez járuló támogatások jelentős stimuláló erőként hatnak a Magyarországon kívüli és azon belüli⁸ magyar nyelvészeti kutatásokra, a kutatóműhelyek és kutatók közötti együttműködésre, a tudományos utánpótlás nevelésére.⁹

Egyszer talán még azt is megérjük, hogy lesz összehangolt, kutatási eredményekre alapozó Kárpát-medencei magyar nyelvtervezési, nyelvpolitikai koncepció, s akad hozzá központi támogatás is. Reméljük, hogy az MTA MTK 15. születésnapján már erről is beszámolhatunk.

6. Hogy csak néhány, a közelmúltban megjelent összefoglaló jellegű kötetet említsek: A kétnyelvűség alapkérdései (Bartha 1999), a Magyar dialektológia (Kiss szerk. 2001), A magyar nyelv kézikönyve (Kiefer szerk. 2003), a Magyar nyelvtörténet (Kiss-Pusztai szerk. 2003), a Nyelv és társadalom a rendszerváltás kori Magyarországon (Kontra szerk. 2003), az Anyanyelvünk állapotáról (É. Kiss 2004), a Nyelvek és stratégiák avagy a nyelv antropológiája (Cseresnyési 2004) c. kötetek mindegyikében számos hivatkozás található határon túli magyar nyelvészek munkáira.

7. Reméljük, hogy a határon túli magyar kutatóhelyeknek az MTA által a közelmúltban megkezdett akkreditációja és az ennek alapján formálódó intézménytámogatási program ebbe az irányba tett lépés.

8. Hogy az egész magyar nyelvstudomány szempontjából pezsdítő hatású a határon túli magyar élőnyelvi kutatások fellendülése, mi sem bizonyítja jobban, mint például azok a problémafelvetések, melyek határon túli magyar nyelvészek révén kerültek be a magyar nyelvészeti köztudatba (ilyen pl. a magyar nyelv többközpontúsága, a határtalanítás kérdése, vagy a magyar nyelvtörténet korszakolásának átgondolása), s amelyek élénk vitát generáltak; a polémiaik ugyan még nem zárultak le végérvényesen, ám az kétségtelen, hogy a határtalanítás a NyTI közreműködésével elkezdődött, és hogy az új magyar nyelvtörténeti egyetemi tankönyv (Kiss-Pusztai szerk. 2003) is ahhoz hasonlóan korszakolja a magyar nyelv történetét, ahogyan arra Szilágyi N. Sándor (2002) javaslatot tett.

9. Valamennyi kutatóállomás egyben a tudományos utánpótlás nevelésének egy-egy újabb műhelyül is szolgál.

Irodalom

- Balogh Lajos – Kontra Miklós szerk. 1990. *Élőnyelvi tanulmányok*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet.
- Bartha Csilla 1999. *A kétnyelvűség alapkérdései*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Benő Attila 2004. *A kölcsönszó jelentésvilága*. Erdélyi Tudományos Füzetek 246. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület.
- Beregszászi Anikó – Csernicskó István 2004a. Magyar értelmező kéziszótár: (majdnem) minden magyar szótára. In: Beregszászi Anikó – Csernicskó István: *...itt mennyit ér a szó? Írások a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatáról*, 127-136. Ungvár: PoliPrint.
- Beregszászi Anikó – Csernicskó István 2004b. *Egy új iskolatípus mint társadalmi és nyelvi strukturáló tényező?* Magyar Nyelv C: 195-203.
- Beregszászi Anikó – Csernicskó István szerk. 2004. *Tanulmányok a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatáról*. Ungvár: PoliPrint.
- Beregszászi Anikó – Papp Richárd szerk. 2005. *Kárpátalja. Társadalomtudományi tanulmányok*. Budapest-Beregszász: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola.
- Berényi Dénes szerk. 2003. *Mit tett a Magyar Tudományos Akadémia a határon túli magyar tudományosság ügyében az elmúlt hat évben?* 1996-2002. Budapest: MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság.
- Berényi Dénes 2005. *Az MTA szerepe a határon túli magyar tudományosság integrálásában*. Magyar Tudomány 2005/9: 1158-1165.
- Borbély Anna szerk. 2000. *Nyelvek és kultúrák érintkezése a Kárpát-medencében*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet Élőnyelvi Osztálya.
- Cseresnyési László 2004. *Nyelvek és stratégiák avagy a nyelv antropológiája*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Csernicskó István – Váradi Tamás szerk. 1996. *Kisebbségi magyar iskolai nyelvhasználat*. Budapest: Tinta Könyvkiadó és Kiadványszerkesztő Bt.
- Csernicskó István 1998. *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Budapest: Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Csernicskó István 2002. *A -t végű igék kijelentő módja mint egyetemes változó?* Magyar Nyelv XCVIII: 313-320.
- Csernicskó István 2004. *A magyar nyelv helyzete Kárpátalján*. Magyar Tudomány 2004/4: 473-480.
- Csernicskó István szerk. 2003. *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola.
- Csernicskó, István – Fenyvesi, Anna 2000. *The sociolinguistic stratification of Hungarian in Subcarpathia*. Multilingua 19-1/2: 95-122.
- Csernicskó István – Papp György – Péntek János – Szabó Mihály Gizella 2005. *A szomszédos országok magyar nyelvű kutatóállomásairól*. Magyar Nyelv CI/ 105-113.
- É. Kiss Katalin 2004. *Anyanyelvünk állapotáról*. Budapest: Osiris Kiadó.

- ÉkSz. Juhász József, Szőke István, O. Nagy Gábor és Kovalovszky Miklós szerk. *Magyar értelmező kéziszótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1972.
- ÉkSz.2 Pusztai Ferenc főszerk. *Magyar értelmező kéziszótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2003. Második, átdolgozott kiadás.
- Fenyvesi Anna szerk. 2005. *Hungarian Language Contact Outside Hungary: Studies on Hungarian as a minority language*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Glatz Ferenc szerk. 2003. *Die Sprache und die kleinen Nationen Ostmitteleuropas*. Budapest: Europa Institut Budapest.
- Goebel, Hans et al eds. 1996-1997. *Contact Linguistics. An International Handbook of Contemporary Research. Volumes 1 and 2*. Berlin-New York: Walter de Gruyter.
- Göncz Lajos 1999. *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*. Budapest-Újvidék: Osiris Kiadó - Forum Könyvkiadó - MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Göncz Lajos 2001. *Nyelvi és szociológiai változók összefüggése a Kárpát-medencei magyar beszélőközösségeknél kisebbségi és többségi helyzetben*. Magyar Nyelv XCVII: 152-171.
- Göncz Lajos 2004. *A vajdasági magyarság kétnyelvűsége. Nyelvpszichológiai vonatkozások*. Szabadka: Magyarságkutató Tudományos Társaság - MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
- Helyesírás*. Laczkó Krisztina - Mártonfi Attila szerk. Budapest: Osiris, 2004.
- Hungarológia 3.* (=Az 1992. évi nyitrai nyelvészeti konferencia előadásai) Budapest: Nemzetközi Hungarológiai Központ, 1993.
- Hungarológiai Közlemények 21. évf. 3. szám.* (=Az 1989. évi újvidéki nyelvészeti konferencia előadásai) Újvidék, 1989.
- Kassai Ilona szerk. 1995. *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet Élőnyelvi Osztálya.
- Kiefer Ferenc szerk. 2003. *A magyar nyelv kézikönyve*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kiss Jenő szerk. 2001. *Magyar dialektológia*. Budapest: Osiris.
- Kiss Jenő - Pusztai Ferenc szerk. 2003. *Magyar nyelvtörténet*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Kolláth Anna 2005a. *Fejezetek a kisebbségi magyar nyelvhasználat összehasonlító vizsgálatából*. Magyar Tudomány 2005/1: 156-163.
- Kolláth Anna 2005b. *Magyarul a Muravidéken*. Maribor: Zora.
- Kolláth Anna - Z. Szentesi Orsolya - Szoták Szilvia 2005. *Kiegészítés a szomszédos országok magyarnyelvi kutatóállomásairól szóló beszámolóhoz*. Magyar Nyelv CI: 371-377.
- Kontra Miklós - Hattyár Helga szerk. 2002. *Magyarok és nyelvtörvények*. Budapest: Teleki László Alapítvány.
- Kontra Miklós - Saly Noémi szerk. 1998. *Nyelvmentés vagy nyelvárulás? Vita a határon túli magyar nyelvhasználatról*. Budapest: Osiris.
- Kontra Miklós 1999. "Don't Speak Hungarian in Public" - A Documentation and Analysis of Folk Linguistic Rights. In: Miklós Kontra, Robert Philipson, Tove Skutnabb-Kangas, Tibor Várady, eds, *Language: A Right and a Resource. Approaching Linguistic Human Rights*, 81-97. Budapest: Central European University Press.
- Kontra Miklós 2001. Hungarian verbal puzzles and the intensity of language contact. *Journal of Sociolinguistics* 5/2: 163-179.
- Kontra Miklós 2003. *Élőnyelvi kutatások határainkon belül és kívül*. Magyar Tudomány 2003/4: 504-512.
- Kontra Miklós, Beregszászi Anikó, Csernicskó István, Göncz Lajos, Péntek János, Szabó Mihály Gizella és Szilágyi N. Sándor 2004. *Min múlik a határainkon túli magyar nyelvváltozatok jövője?* Előadás a Mindentudás Egyeteme Klubjában 2004. február 23-án. Hozzáférhető: <http://www.mindentudas.hu/mindentudasegyeteme/20040514kontra.html>
- Kontra Miklós szerk. 1991. *Tanulmányok a határainkon túli kétnyelvűségről*. Budapest: Magyarságkutató Intézet.
- Kontra Miklós szerk. 1992. *Társadalmi és területi változatok a magyar nyelvben*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet.
- Kontra Miklós szerk. 2003. *Nyelv és társadalom a rendszerváltás kori Magyarországon*. Budapest: Osiris.
- Kontra Miklós szerk. 2005. *Sült galamb? Magyar egyetemi tannyelvpolitika*. Somorja-Dunaszerdahely: Fórum Kisebbségkutató Intézet - Lilium Aurum Könyvkiadó.
- Langman, Juliet - Lanstyák István 2000. Language negotiations in Slovakia: Views from the Hungarian minority. *Multilingua* 19-1/2: 55-72.
- Lanstyák István - Simon Szabolcs szerk. 2002. *Tanulmányok a kétnyelvűségről*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.
- Lanstyák István - Szabó Mihály Gizella 1996. Contact varieties of Hungarian in Slovakia: a contribution to their description. *International Journal of the Sociology of Language* 120: 111-130.
- Lanstyák István - Szabó Mihály Gizella 2002. *Magyar nyelvtervezés Szlovákiában*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.
- Lanstyák István 1995. *A magyar nyelv központjai*. Magyar Tudomány 1995/10: 1170-1185.
- Lanstyák István 2000. *A magyar nyelv Szlovákiában*. Budapest-Pozsony: Osiris Kiadó - Kalligram Könyvkiadó - MTA Kisebbségkutató Műhely.
- MNyA. Deme László - Imre Samu szerk. 1968-1977. *A magyar nyelvjárások atlasza I-VI*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Nádor Orsolya - Szarka László szerk. 2003. *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- P. Lakatos Ilona és T. Károlyi Margit szerk. 2004. *Nyelvvesztés, nyelvjárásvesztés, nyelvcseré*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

Papp György szerk. 2001. 11. *Élőnyelvi Konferencia*.

Újvidék: Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Tanszéke.

Péntek János - Benő Attila 2003. *Nyelvi kapcsolatok, nyelvi dominanciák az erdélyi régióban*. Kolozsvár: Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége.

Péntek János 2004. A magyar nyelv szótárai, nyelvtanai, kézikönyvei és a határon túli magyar nyelvváltozatok. Az MTA határon túli kutatóállomásainak feladatait is ellátó nyelvi irodák állásfoglalása. *Magyar Tudomány* 2004/7: 724-726.

Sándor Klára szerk. 1998. *Nyelvi változó - nyelvi változás*. Szeged: JGYF Kiadó.

Sándor Klára szerk. 2000. *Nyelv és hatalom, nyelvi jogok és oktatás*.

Csikszereda: „Apáczai Csere János” Pedagógusok Háza Kiadója.

Simon Szabolcs - Kontra Miklós 2000. Slovak linguists and Slovak language laws: An analysis of Slovak language policy. *Multilingua* 19/1-2: 73-94.

Szilágyi N. Sándor 2002. *A magyar nyelv a Magyarországgal szomszédos országokban*. Előadásként elhangzott 2002. május 2-án Budapesten, a Magyar Tudományos Akadémián. Hozzáférhető: <http://www.mta.hu/nytud/Szilagyi.rtf>.

Irodalom és identitás - Erdélyi irodalom 1940-1944 között

Vallasek Júlia

Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár

Amikor az 1940-1944 közötti korszak erdélyi magyar irodalmát választottam doktori disszertációm témájaként, még viszonylag kevés kutatás foglalkozott ezzel a korszakkal. (Azóta, különösen a történelemtudomány terén öröndetesen megnőtt az ide kapcsolódó munkák száma.) Ennek az az oka, hogy a korszak politikai vonzatai egész a 90-es évekig sem Magyarországon, sem Erdélyben nem kedveztek a téma kutatásának. Az irodalomtörténeti kézikönyvek többnyire megelégedtek a háborús évek erdélyi irodalmának egy-egy rövid, felsorolásszerű bemutatásával, vagy a második világháború éveit is a két világháború közti erdélyi irodalom keretén belül tárgyalták, ami poétikai vonzatát tekintve helyes ugyan, ám a korszak történelmi, politikai specifikumának mellőzése homályban hagyta az ekkor született művek néhány sajátos vonását.

A Magyar Tudományos Akadémia által biztosított Domus-ösztöndíjat eddig két ízben vettem igénybe: a doktori disszertációm lezárásához szükséges kutatások elvégzésére, illetve a kutatás körének szélesítésére. A kor irodalmi életének feltérképezéséhez egy adott ponton ugyanis szükségessé vált a téma sajtótörténeti irányba való tágítása, hiszen a kolozsvári *Ellenzék* és *Keleti Újság* című napilapok hasábjain az irodalom a háborús évek alatt sajátos (noha a korábbi szerepéhez mérten talán kevésbé jelentős) szerepet játszott.

A téma által felvetett legszembeszökőbb probléma a korszakhatár kérdése. Négy év (ráadásul négy háborús év) túlságosan rövid idő ahhoz, hogy az 1940-1944 közötti időszakot önálló irodalmi korszaknak tekinthessük. Nem jelentkeznek új irodalmi irányzatok, a korábbi kifejezésformákat radikálisan megújító alkotók, az ekkor publikáló szerzők (a néhány debütánstól eltekintve) korábbi életműüket folytatják. A Nyugatos modernség és a népi realizmus különböző változatai mind a vers- mind a prózanyelvben megőrzik uralkodó szerepüket. 1940-44 közt tehát nem beszélhetünk gyökeres változásokról, csupán a hangsúlyok áthelyezéséről, egy-egy műfaj (pl. történelmi regény, énelbeszélő műfajok) népszerűségéről, illetve sajátos témaválasztási tendenciákról.

Az 1940-44-es rövid intermezzo ha nem is külön korszakként, de egy adott korszakon belül sajátos vonásokkal bíró epizódként való vizsgálatát